

Høringssvar fra Forandringsfabrikken

Rettshjelpsutvalgets utredning NOU 2020:5

Skal barn også ha rettssikkerhet?

Tilgang til gratis juridisk bistand for barn ved brudd på menneskerettighetsloven

Forandringsfabrikken Kunnskapssenter (FF) henter inn, oppsummerer og løfter fram erfaringer og råd fra barn. De siste 10 årene har Forandringsfabrikken møtt over 6200 barn i norsk skole, 1700 barn i barnevernet, 1900 barn i psykiske helsetjenester og 500 barn som har vært utsatt for vold eller overgrep.

Oppsummerte erfaringer og råd i FFs undersøkelser, som er gjort med mange barn i hele landet, viser tydelig en rekke utfordringer med de norske hjelpesystemene, som hindrer at barn får god hjelp. Undersøkelsene viser at 3 av 4 IKKE har fortalt det viktigste til disse systemene. NKVTS sin omfangsundersøkelse (2019) viste også at kun 1 av 5 av barn (12-16 år) utsatt for vold og overgrep har fortalt dette til noen i det offentlige.

Mange barn forteller om alvorlige brudd på sine rettigheter i skole, barnevern og psykiskhelsetjenester. Et av de forhold som gir rettssikkerhet er overprøving og klageadgang. Hvorfor klager ikke barn på brudd på sine menneskerettigheter? Barn har svært begrensede muligheter til å klage og de trenger hjelp for å klage. Dette har gjort at barn mangler rettssikkerhet når det gjelder grunnleggende menneskerettigheter.

Sammen med jurister har vi nå begynt å se nærmere på om og hvordan barns rettigheter og rettssikkerhet blir ivarettatt. Svikten i forhold til ivarettelse av barns rettigheter etter FNs barnekonvensjon er stor. Mange barn får ikke nok informasjon og får ikke uttalt seg fritt. Situasjonen kan vanskeliggjøres av at foreldrene kan ha motstridende interesser i forhold til barnet. Hensynet til barns rett til privatliv etter barnekonvensjonen art. 16 er lite kjent og anerkjent blant fagfolk. Begrepet barnets beste brukes uten at det stilles krav til fremgangsmåte som beskrives av FNs barnekonvensjon er sikret. Dette gjør det mer eller mindre tilfeldig om barnets beste vurderingen faktisk er barnets beste.

Barn, uten samtykkekompetanse og partsrettigheter, har noen få grunnleggende rettigheter i prosess. Svikten er, i følge FFs undersøkelser, oftest størst når det gjelder disse prosessuelle rettighetene (FNs barnekonvensjon artikkel 3, 12 og 16). Når disse svikter gang på gang, er det stor fare for at manglende prosessuell rettssikkerhet også gir utslag på de avgjørelser som fattes.

Rettssikkerhet for voksne har ofte fokus på at prosessen/fremgangsmåten må sikre rettferdighet. Har vi lagt til rette for at også barn trenger rettferdighet i prosess?

Juridisk bistand hvis barn vil klage på brudd på menneskerettigheter

At barn ikke klager, lager også ubalanse i rettssikkerhet mellom barn og voksne. Det vises til EMD-dommene fra 2019-2020. Utvalget skriver følgende: *Etter utvalgets oppfatning vil likevel andre ordninger enn rettshjelp og advokatbistand være bedre egnet til å sikre barns rettigheter på en del områder.*

Forandringsfabrikken er i utgangspunktet enig i dette, men på bakgrunn av at vi ser store utfordringer når det gjelder barns rettssikkerhet i prosess mener vi at Norge må foreta grep for å sikre barns grunnleggende rettigheter i prosess. Mange barn har i utgangspunktet ikke et ønske om å klage eller å ha en advokat, men heller et ønske om rettssikkerhet. I dialog med jurister har vi fått forståelse av at denne muligheten for å klage kan ha stor betydning for barns rettssikkerhet. Barn som har fått advokat har snakket om viktigheten av å ha egne faste advokater for barn som kan gjøre det trygt og samarbeide godt med dem.

Det er en sentral side ved rettssikkerhet at det skal være adgang til å klage på avgjørelser/hendelser man mener ikke er i samsvar med norsk lov. Norge har ikke gitt barn klageadgang til FNs barnekomite. I praksis gis heller ikke klageadgang til Fylkesmannen på brudd på FNs barnekonvensjon. Det blir da et gap mellom å ha rett og få rett - for barn.

Tilgang til gratis juridisk bistand for barn som vil klage på brudd på menneskerettigheter tror vi at vil bidra til at barn har en reell mulighet til å klage på prosesser i strid med menneskerettigheter.

FNs barnekomite har uttalt følgende i generell kommentar nr 5 punkt 24:

For at rettigheter skal ha noen mening, må det finnes effektive måter å få oppreisning på dersom rettighetene blir krenket. Dette er en forutsetning som ligger implisitt i konvensjonen, og den blir konsekvent referert til i de seks andre sentrale internasjonale menneskerettighetstraktatene. Barnas spesielle stilling og deres avhengighetsforhold til voksne gjør det svært vanskelig for dem å få oppreisning når deres rettigheter blir krenket. Partene må derfor fokusere spesielt på å sikre at barna og deres representanter har tilgang til effektive og barnesensitive prosedyrer. Disse prosedyrene skal bl.a. omfatte tilgang til informasjon som er tilpasset barn, rådgivning, juridisk hjelp, herunder hjelp til å fremme egen sak, og tilgang til uavhengige klageprosedyrer og til domstolene, med den nødvendige juridiske og annen bistand. Dersom det blir konstatert at det er begått brudd på rettigheter, skal det gis en passende oppreisning, herunder erstatning, og det skal om nødvendig

treffes tiltak for å fremme fysisk og psykisk restituering og rehabilitering, og sosial reintegrering, slik det er slått fast i artikkel 39 .

I hvilken grad er det i samsvar med uttalelsen over, ikke å sikre at barn har en reell mulighet til å klage på brudd på FNs barnekonvensjon? Mange barn har kjent hvordan det er å være rettsløse i barnevern, psykisk helse, skole, barnehage og andre systemer for barn med de enorme konsekvenser det har hatt for mange av våre liv. Mange barn har vært utsatt for vold og overgrep, uten at de har fått mulighet til å fortelle om dette til de offentlige oppvekstsystemene. Dette henger sammen med at barns grunnleggende menneskerettigheter ikke ivaretas.

Når voksne har fått gratis dekning i mange saker, håper vi at barn her kan få gratis dekning akkurat på dette veldig viktige temaet. Gratis tilgang til juridisk bistand må følge av barns grunnleggende rettigheter etter FNs barnekonvensjon. Videre lovgivningsprosess må sikre at barns menneskerettigheter ivaretas.

Forslag:

Prioritert saksområde for barn som automatisk gir dekning: Brudd på FNs barnekonvensjon artikkel 12, 3, og 16. Dette må inkludere søknad til Fylkesmannen om å få oppnevnt midlertidig verge dersom det foreligger motstridende interesser mellom barn og foreldre.

Andre innspill til de konkrete forslagene:

Innvilgelse av fri rettshjelp kan ikke knyttes til foreldre sin inntekt

Hvorvidt barn får innvilget fri rettshjelp i saker knyttet til barn kan ikke avgjøres på bakgrunn av foreldre sin inntekt. Barn må bli sett på som eget individ, uavhengig av foreldrene. Dette er en urimelig begrensning.

Forslag: Alle barn innvilges fri rettshjelp dersom øvrige vilkår er oppfylt

Mulighet for advokat for barn som ikke har partsrettigheter i barnevernssaker

Forandringsfabrikken mener det er en selvfølge at barn som har partsrettigheter i barnevernsak må få advokat. Det er ingen grunn til at det ikke skulle være mulig å oppnevne advokat, etter lignende modell som i barneloven § 61, for yngre barn. Det kan være ved gjentatte samværssaker eller tilbakeføringssaker. I tillegg bør dette være en mulighet i saker hvor barn og foreldre sine menneskerettigheter skal vurderes.

Forslag: Mulighet for å oppnevne advokat for barn som ikke har partsrettigheter

Tvang medfører automatisk tilgang til juridisk bistand

Forandringsfabrikken er positiv til at barn som utsettes for tvangsbruk skal ha rett til advokat. Vi kjenner til eksempler hvor barnet har klaget uten advokat og ikke fått medhold for deretter å skaffe advokat som har klaget på samme forhold der barnet har fått medhold.

Gratis juridisk bistand må gjelde alle typer av tvangsinnleggelse både innen psykisk helse og barnevern uavhengig av alder. Dette er nødvendig for å sikre en praksis i samsvar med FNs barnekonvensjon artikkel 40 og 37 mfl. Ta et eksempel i dag: Klage på beltelegging etter psykisk helsevernlov. Hvordan vil dette bli med utvalgets forslag? Dette er et svært inngripende tiltak for barn. Barn bør få juridisk bistand. Rapporter fra Sivilombudsmannen viser at barn ikke har god nok rettssikkerhet på barnevernsinstitusjoner.

Forslag: Prioritert saksområde fra barn som automatisk gir dekning.

Barn får advokat i alle tilfeller hvor de er mistenkt, siktet, tiltalt for en straffbar handling

En utfordring er at barn ikke får advokatbistand i straffesaker på tross av FNs barnekonvensjon artikkel 40 og 37. Det er en utfordring at særlovene ikke gir grunnlag for oppnevning i alle tilfeller der barnekonvensjonen gir grunnlag for oppnevning. Det foreslås at dette dekkes av rettshjelpslovgivning.

Forslag: Prioritert saksområde fra barn som automatisk gir dekning.

Lovhjemmel som åpner opp for en forsøksordning med rettssenter

Det bes om at dere vurderer en hjemmel for rettssenter for barn og unge. Det må være helt klart at barn som gruppe er den mest sårbare gruppen vi har i et rettssikkerhet perspektiv. Barn vil som regel være avhengig av andre for at deres rettssikkerhet skal ivaretas. Det bør gjennomføres et forsøk med et rettssenter for barn og unge. Loven må derfor inneholde en hjemmel som åpner opp for at dette kan forsøkes.

Forslag: Rettssentermodell bør forsøkes.

Vergeutfordringen

Forandringsfabrikken viser til følgende uttalelse: *Representasjon av barn i rettslige prosesser, herunder rettshjelp til barn, reiser også særlige problemstillinger som bør utredes på et mer generelt plan. I saker hvor det er interessekonflikt mellom foreldre og barn, må det sikres at barnets representant er uavhengig av foreldrene og fremmer barnets interesser. Ettersom barn ikke er prosessdyktige, se tvisteloven § 2-2, kan barn i utgangspunktet ikke innvilges rettshjelp for domstolene med mindre vergen er enig i søksmålet.*

I en rekke saker er det motstridende interesser mellom barn og foreldre. Det bes om at dere foreslår endringer i vergemålsloven for å sikre at barn har anledning til å be om ny verge ved interessekonflikt.

Forslag: Barn har rett til å be om å få oppnevnt ny verge dersom de ønsker juridisk bistand og det er motstridende interesser.